

VISSZHANG-VITÁVAL

Minden alkotó kíváncsi műve igazi visszhangjára. A művét értők, élvezők, vitatók őszinte véleményére. A dicséreten s bírálaton túl, arra a gondolatsorra, amelyet műve megindított. Őszintének éreztük hát Jancsó Miklós szavát, aki örömmel köszönte meg az Egyetemi Színpad vezetőinek és a színháztermet zsűfőlásig töltő diákhallgatóságnak, hogy meghallgathatta és lemérhette művének, az *Oldás és kötés* című filmnek visszhangját.

Ez a visszhang a »legilletékesebektől« ered, s ezért valóban elemzésre és megfontolásra érdemes. Az illetékességet itt nem a szó szakmai tartalma szerint értem. Az egyetemista nézők illetékessége egészen más természetű. Bár korban egy teljes évtized választja el őket a film hőstől — húsz és harminc táján ez nemzedéki távolságot jelent! —, mégis a fiatal útkereső értelmiség sorsának vállalásában hihetetlenül közel vannak egymáshoz. De illetékességük szakmai része sem elhanyagolható: a holnap tanárai vitáztak itt.

A KULCSKÉRDÉS: A DRÁMAISÁG

Az első hozzászóló vetette fel a legélesebben, de jó néhányan pedzeték később is: mi a film drámai konfliktusának valóságtartalma. Sarkadi Imre *Elveszett paradicsom*-ával mérte össze az *Oldás és kötés* az az építészhallgató, aki megállapította — a dráma belső szükségyszerűsége, hitele hiányzott. Az alkotók nem találták meg, vagy nem ábrázolták azt a valóságos összeütközést, amely szükségyszerűen elindíthatja a főhősben lezajló lelki folyamatot. A hős megrendülését kiváltó okot keresték, elemezték és keveselték a nézők. Aki tárgyi oldaláról közelítette meg a konfliktust — mint a vita egyik, feltételezhetően medikus részvevője —, az a történet középpontjában álló műtétet vitatta. A filmen végrehajtott operáció, orvos-szemmel, túlságosan gyakori, jelentéktelen beavatkozás ahhoz, hogy a professzor tette megrendülést váltson ki a fiatal kol-

légában. Hasonló csapáson kereste a film drámaiságának buktatóját az a vitázó is, aki azt vallotta: a műtét láttán, sajnos, csak a hős rendül meg, és nem a néző.

Az érvek másik soronyójába kerültek a film drámaiságát védő, igazoló felszólalások. Többen is vitába szálltak a bírálókkal, elmondották, hogy igenis hitelesnek érzik a hős megrendülését, elfogadják és helyeslik a külső összeütközést belső drámával felváltó modern drámaiságot. Fáber András bölcsészhallgató szerint a harmincasok nemzedékére igenis jellemző, hogy a problémátlan sikerekkel kísért indulás után, sokkal lába alól elfogyott a talaj, s a valóságra döbbenés, az önmagukkal való szembenézés élménye hitelesen ábrázolódik a filmen. A filmben megismert újfajta drámaiság védelmében jegyezte meg az egyik résztvevő: »Fellininek sokkal könnyebb jó filmet csinálni, mint a mi rendezőinknek. Ő csak kinéz az ablakon, karnyújtásnyira világosan tapasztalhatja a társadalom éles ellentmondásait, s a konfliktusként jelentkező visszasságokat. Az egyetemisták filmszakkörének vezetője, magyar-német szakos bölcsészhallgató, a gondolati dráma jogosultságával érvelt. Azzal, hogy a modern intellektuális műfajok — a brechti drámához hasonlóan — nem rohanják le a nézőt, de állásfoglalásra készítetik, nem várnak azonosulást, viszont elgondolkodtatnak. Jancsó Miklós filmjére az intellektuális törekvések jellemzőek s a rendező célja a gondolkodtatás. Antonioni, Kafka és Mondrian neve is elhangzott. De a modernséget zászlóként vállaló hozzászólók között is volt, aki úgy érvelt: az intellektualitás néha menedék, vagy cégér a művészetben azoknak, akik mankó nélkül nem tudják a valóságot művészi szinten ábrázolni. A vita kulcskérdését firtató hozzászólóknak a rendező rokonszenves elfogultsággal válaszolt.

— Milyen drámai helyzetben van a filmen dr. Járom Ambrus? Aki így teszi fel a kérdést, aki a történetben nem ábrázolt nyílt külső ősz-

szeütközést keresi, az nyilvánvalóan nem tud együttmenni a filmmel. Mert ez a film nem hordoz látványos összeütközéseket, hanem a hős hordozza önmagában a maga problémáit. A történet során sem külső erőkkkel, hanem önmagával kell szembenéznie. Önmagában jut el az érzelmi, gondolati telítettség állapotába, s egyedül járja meg a felismerés útját. Ez lehet, hogy a szó shakespeare-i értelmében nem dráma, de én úgy gondolom, hogy létezik egy ilyenfajta, a gondolkodtatóst célul kitűző belső drámaiság is. A valóság megközelítésének ez is egyik lehetséges formája, s hiszek benne, hogy az ily módon létrejött művek értékét éppen úgy a megvalósítás művészi színvonala méri, mint a másfajta, hagyományos alkotói elképzelések talaján született művekét.

A NOVELLÁTÓL A FILMIQ

A vitázók érdeklődésének intenzitására mi sem volt jellemzőbb, mint az, hogy a felszólalók közül jó néhányan elolvasták a film alapjául szolgáló novellát is és Lengyel József elbeszéléséhez mérték Jancsó Miklós filmjét. És filoszok körében különösen örömdetes: a hallgatóság egyértelműen helyeselte az elbeszélés kereteinek alkotó módon való kitágítását. Joggal vetették azonban össze a hallgatók a két mű konfliktusának, drámaiságának intenzitás-különbségét. Lengyel novellájában — ahol egy mások által inoperábilisnek mondott beteg élete megmentéséről van szó — nagyobb a tét, sodróbb, erőteljesebb a feszültség, megrándítóbb az öreg Ádám professzor magatartása. Jancsó Miklósnak erre a kérdésre adott válasza — amely lényegében az ábrázolt helyzetek kényszerű összevetésére szorítkozott —, nem valószínű, hogy teljes mértékben meggyőzte volna a bírálókat.

Szélesen gyűrűzött a vita a film szimbólumrendszere körül. A fiatalok fogékony lelkesedéssel üdvözölték Jancsó filmjében a sémákkal szakító, modern formanyelv keresését, de többen is szóvátették ennek a szimbolikának kinövéseit. A szimbólumrendszer következetlenségét,

és néhol zavaró elburjánzását. Mi szükség volt a formalista kisfilmek vetítésére? Ha a rendező elítéli a kopaszított libák főszereplésével hivalkodó film-fintorokat, miért illeszti ezt bele a maga történetébe, miért ezzel jellemzi a maga hőseit? Ha pedig nem a hős lelkiállapotának kiváltása végett kerültek be ezek a kockák a filmbe, milyen másféle — kritikai vagy motiválási — szándék vezette a rendezőt? Volt olyan hozzászóló, aki önmagában hatásosnak, szépnek érezte Márta közbeiktatott emlék-táncát, de élesen vitatta a beiktatott motívum funkcióját és közérthetőségét.

EGYÜTTÉRZŐ IGÉNYESSÉG

A képi megoldások dicséretétől a film tempójának bírálatáig sorolhatnánk még a nézők észrevételeit. Talán csak az operatőri és színészi munkáról mondhatjuk el, hogy érdemtelenül háttérbe szorult a vitában. Szóba került a nemzedéki kérdés, a főhős jellemének ellentmondásossága és útjának lezáratlansága is. Megnyugtató e Járom Ambrus útja a filmen, s a Járom doktoroké a valóságban? A nyilvánvalóan akadémikuskodó felszólalásoktól — amilyen például a három nőalak »hasonlatosságát« hibáztató meglátás volt —, a mű mozaikszerű szerkezetét joggal bíráló megjegyzésekig, sokféle nézet elhangzott a vitán. A többi között a műben jelentkező utánérzések fiatalos szigorral való elutasítása is.

Jól megalapozott, őszinte nézetek csaptak össze az Egyetemi Színpadon. Izzó helyeslés és több oldalról alátámasztott kemény elutasítás. És mégsem ez volt a legérdekesebb ebben a vitában. A taps rendszerint a dicséreteket kísérte és jóval ritkábban a kifogásokat. S ez rendjén van így: a fiatalok természetes szomjúsággal keresik az újat és támogatják a modern utat keresőket. Mégis, a hozzászólók kórusából erőteljesebben hallatszott a bírálók szólama, mint a sajtó-kritikában. S ez a megnyugtató kettősség, a szándékot igénylő és a megvalósítást bíráló, újért lelkesedő igényesség volt a vita igazi motorja és értéke is.

Földes Anna